

Lingvistikaolümpiaadi eelvoor (veebis) 2021/2022 õppeaastal

Ülesanded ja lahendused

KEELEAJALUGU (Küllil Prillop)

Eesti keelde on aegade jooksul laenatud palju sõnu teistest keeltest (saksa, rootsi, vene, läti, soome, ladina, kreeka jm). Allpool on antud eestikeelsed sõnad ja ka sõnad, millest need pärinevad (esitatud on umbkaudne hääldus eesti ortograafias, mitte lähtekeele ortograafiareeglitele vastav kuju).

A. Jaga need sõnad kolme gruppi vastavalt sellele, millal nad on eesti keelde laenatud (vanad laenud, uued laenud, uusimad laenud). Gruppides ei pea olema ühepalju sõnu. Gruppidesse jagunemise aluseks ei ole sõnade tähendused ega päritolukeeled.

eesti keeles   lähtekeeles

kirka   kirka

klade   kladde

kool   skoole

krabi   krabbe

kross   krosse

nagi   knagge

napp   knappe

pliit   pliita

pralle   pralle

proosa   proosa

raamat   graamata

rumm   trumma

skaala   skaala

trumm   trumme

B. Põhjenda oma jaotust.

MUNDARI (Peter Arkadiev, tlk. K. Prillop)

On antud ühe keele laused ja nende tõlked eesti keelde.

1. senkena-n Ma lahkusin.
2. kura-eq senkena Mees lahkus.
3. utere-m dubkena Sa istusid pörandal.
4. cuke-n lelkiqia Ma nägin konna.
5. pulis hunku-eq lelkedkua Politseinik nägi lapsi.
6. bin cuke-q huakiqia Madu hammustas konna.
7. seta pulisku-eq huakedkua Koer hammustas politseinikke.
8. bin setaqre-m sabkiqia Sa püüdsid madu hommikul.
9. pulisku kumburu hula-ku sabkiqia Politseinikud püüdsid varast eile.
10. kuriku hunku hature-ku tukueqkedkua Naised söimasid külas lapsi.

A. Tõlgi eesti keelde.

kumburuku-ku dubkena

hula-n senkena

binku-m lelkedkua

hun seta setaqre-q tukueqkiqia

kura cuke-q sabkiqia

B. Tõlgi sellesse keelde.

Nad lahkusid.

Naine istus pörandal.

Vargad nägid mehi.

Koerad hammustasid varast.

Ta püüdis konnasid eile.

C. Too välja reeglid, mida märkad.

TIIBETI NUMBRID (João Henrique Fontes, mugandanud K. Prillop)

Kuni möödunud sajandi keskpaigani oli enamik raamatuid Tiibetis eripärasel formaadis, mida kutsutakse ཅེ་ཆེ་.

Arvude kirjutamiseks kasutati Tiibeti tähestikku, mitte meile tuntud numbreid. Näiteks silp ག ན tähistab arvu 2 ja ཇ ར arvu 107. Nende silpide hääldusel (vastavalt [kʰá] ja [tsé]) pole midagi tegemist arve 2 ja 107 tähistavate sõnadega tiibeti keeles.

Allpool on antud veel mõnede silpide hääldused ja nende tähendused arvudena. Kõige suurem arv, mida saab sel moel esitada, on 150.

[tʂá] 5	[ɲù] 68
[ɲà] 8	[nù] 72
[tʰà] 11	[pʰù] 75
[pá] 13	[kʰé] 92
[kʰí] 32	[kó] 121
[tʂʰì] 37	[tʰó] 130

A. Vali korrektsed vastavused.

1 – [ɲá], [kà], [ɲà], [ká]

49 – [tsʰá], [tsʰì], [tsʰú], [tsʰó]

63 – [kù], [kʰù], [kʰú], [kú]

136 – [mò], [tsó], [pʰò], [pʰó]

B. Mis arvud vastavad järgmistele silpidele?

[ɲè] -

[pʰí] -

[mè] -

[tí] -

Märkus

Märgid <ˊ> ja <ˋ> täishäälikute peal märgivad vastavalt kõrget ja madalat tooni.

Tiibeti konsonandid (Lisatud ^h märgib aspiratsiooni ehk hõngust):

	huulhäälikud	somphäälikud	retrofleksed	kõvasuulaehäälikud	pehmesuulaehäälikud	kõrihäälikud			
ninahäälikud	m	n		ɲ	ŋ				
sulghäälikud	p ^h	p	t ^h	t	c ^h	c	k ^h	k	ʔ
afrikaadid		ts ^h	ts	t ^h	t	tɕ ^h	tɕ		
sisihäälikud		s	ʃ	ʂ				h	
poolvokaalid	w	ɰ	ɻ		j				
lateraalid		ɭ	ɮ		ʎ				

C. Too välja reeglid, mida märkad.

KEELEAJALUGU. Seletus

Ülesandes antud sõnad jagunevad kolme gruppi vastavalt sellele, millised häälikumuutused neis on toimunud:

1. sõna alguses konsonantühendi asemel üksikkonsonant, sõna lõpust täishäälik kadunud või *e* muutunud *i*-ks (*kool, raamat, rumm, nagi*);
2. sõna alguses konsonantühend alles, sõna lõpust täishäälik kadunud või *e* muutunud *i*-ks (*trumm, kross, napp, pliit, krabi*);
3. sõna alguses konsonantühend alles, sõna lõpus täishäälik muutumatuna alles (*pralle, proosa, skaala, kirka, klade*).

Sõnalõpuline *e* on muutunud *i*-ks, mitte kadunud, kui eelneb kahekordne nõrk sulghäälik (*g, b* või *d*).

2. grupi sõnad on uuemad kui 1. grupi sõnad, sest kui need oleksid keelde tulnud 1. grupi sõnadega samaaegselt või varem, peaks neiski olema sõnalõpu täishäälik kadunud.

3. grupi sõnad on nooremad kui 1. ja 2. grupi sõnad, sest kui need oleksid keelde tulnud varem, peaks neiski olema sõnaalguse kaashäälikuühend lihtsustunud.

A-osa 14 punkti, B-osa 6 punkti.

MUNDARI. Seletus

Mundari keel on munda keelkonda kuuluv keel, mida räägib umbes 1,6 miljonit inimest Loode-Indias. Samuti on sel kõnelejaid Bangladeshis ja Nepalis.

NB! Moodle'is lahendamise jaoks oli ülesandes tehtud mõningaid asendusi ($r > r$, $? > q$, $\tilde{n}$, $\eta > n$), et kellelgi ei tekiks probleeme tähtede sisestamisel ning saaks automaatselt kontrollida. Lisaks oli muudetud vokaali $o > u$.

- Tegijat väljendav sufiks (isik, mitmus) liitub verbile eelnevale sõnale (kui lauses on ainult verb, siis on verbi küljes):
  - *-n 'ma'*,
  - *-m 'sa'*,
  - *-eq - ta/nad (e+e=e)*
- *ku* – mitmus
- Põhisõnajärg on SOXV
- Sihitise arvu näitav sufiks liitub verbile: ainsuses *-kiqia*, mitmuses *-kedkua*
- Ilma sihitiseta on verbi lõpp *-kena*

kumburuku-ku dubkena	vargad istusid
hula-n senkena	ma lahkusin eile
binku-m lelkedkua	sa nägid madusid
hun seta setaqre-q tukueqkiqia	laps sõimas koera hommikul
kura cuke-q sabkiqia	mees püüdis konna

Nad lahkusid	senkena-ku
Naine istus põrandal.	kuri utere-q dubkena
Vargad nägid mehi.	kumburuku kuraku-ku lelkedkua
Koerad hammustasid varast.	setaku kumburu-ku huakiqia
Ta püüdis konnasid eile.	cukeku hula-eq sabkedkua

A-osa 5 punkti, B-osa 5 punkti, C-osa 10 punkti

TIIBETI. Seletus

Süsteem, millel see ülesanne põhineb, on kasutusel traditsiooniliste Tiibeti raamatute (petša, kirjutatakse དཔེ་ཅན *dpe-cha*) erinevate köidete nummerdamisel. Raamatu lehekülgede jaoks kasutatakse enamasti lihtsalt numbreid (༠༡༢༣༤༥༦༧༨༩༠), peatükid nummerdatakse aga arvsõna välja kirjutades (tihti hoopis lühendatud kujul), nii et on näiteks olemas lehekülg „15“ peatükis „kakü“ (ehk siis kakskümmend).

See tiibeti süsteem meenutab meie tähestiku kasutamist arvude väljendamiseks, ehk siis seda, mida me nimetame Rooma numbriteks. Kuid siin tuleb mängu üks väga oluline erinevus.

Tiibeti tähestik kuulub nn *abugida* süsteemide hulka, kus tähti on olemas ainult kaashäälikute jaoks ning täishäälikud lisanduvad eriliste väiksemate märkide kujul nende kaashäälikute kohale või alla. Kui ühtegi vokaalimärki ei panda, on täishäälikuks [a]. Niimoodi on tiibeti kirjas [ka] = ཀ, [ki] = ཀི, [ku] = ཀུ, [ke] = ཀེ, [ko] = ཀོ.

Kuna nendest kaas- ja täishäälikute kombinatsioonidest tekkivad mingis mõttes eraldi tähed, oli tiibetlastel arvude väljendamiseks kohe rohkem tähti võtta kui näiteks roomlastel.

Tiibeti tähestikus on 30 põhitähte (ehk siis need, mis väljendavad kaashäälikut + [a]). Kui lisada täishäälikumärke [i], [u], [e] ja [o] jaoks, kasvab tähtede arv 150 peale (5×30). Suuremaid arve ei ole vaja väljendada, sest üldjuhul ei ole ühelgi raamatul rohkem kui 150 köidet ning muuks seda süsteemi kunagi ei kasutata.

Nagu ülesandes kasutatud näidetest näha, on tiibeti keeles olemas tavalised (helitud) kaashäälikud ja hõngusega kaashäälikud (märgitud lisatud *h*-ga), need viimased omakorda jagunevad kahte gruppi: kõrge tooniga ning madala tooniga. (Kirjapildis ja vanemas häälduses vastavad madala tooniga hõngusega kaashäälikutele tegelikult hoopis helilised häälikud, aga see ei ole siin praegu oluline.)

Arvude 1 kuni 30 moodustamiseks on kasutusel põhitähed (täishäälikuga [a]). Neist teada on juba 2 ([k^há], seletuses antud), 5 [tɕá], 8 [ɲà], 11 [t^hà] ja 13 [pá]. Kuna näidetes antud suuremad numbrid on teiste täishäälikutega, võib oletada (ning katsetamise teel kinnitada), et edasiste arvude moodustamiseks algab tähtede rida otsast peale, ainult et uue täishäälikuga. Kui [k^hí] tähendab 32, siis peab see vastama esimese (a-) osa arvule 2 (32=30+2). Kuna 37 on antud kui [tɕ^hí], saab oletada, et 7 peab olema [tɕ^hà]. Sealt edasi saab juba lihtsalt arvutada.

Ülesande A-osa pakub lisaks kasulikku infot, kuna sealt saab välja lugeda, et näiteks '49' kaashäälik peab olema [ts^h-] või et '136' täishäälik peab olema [-o].

Õiged vastused A- ja B-osa jaoks on:

1 = [ká]

49 = [ts^hɪ]

63 = [k^hù]

136 = [mò]

[ɲè] = 94

[p^hí] = 44

[mè] = 106

[tí] = 39

A-osa 4 punkti, B-osa 8 punkti, C-osa 8 punkti